

QOVUN NAVLARINING BUXORO SHAROITIDAGI BIOLOGIK VA XO‘JALIK KO‘RSATKICHLARINI O‘RGANISH

Yusupov Nurmuhammadali Bahriddin o‘g‘li

Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy-tadqiqot instituti
Buxoro ilmiy - tajriba stansiyasi Sabzavot, poliz ekinlari agrotexnika va O‘simliklarni himoya qilish ilmiy laboratoriyasi bo‘lim boshlig‘i

Tilloev Homid Shodiyevich

Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik ilmiy- tadqiqot instituti
Buxoro ilmiy - tajriba stansiyasi Sabzavot, poliz ekinlari va kartoshka seleksiyasi va urug‘chilik laboratoriyasi mudiri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17972396>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy tadqiqot Buxoro viloyati sharoitida qovun navlarining biologik va xo‘jalik ko‘rsatkichlarini tizimli ravishda o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida navlarning o‘sinh sur‘ati, fenologik rivojlanish davri, hosil berish qobiliyati, meva sifati, shuningdek kasalliklar va zararkunandalarga chidamlilik darajasi batafsil tahlil qilindi. Olingan natijalar hudud sharoitida eng mos va samarali navlarni aniqlash, hosilni oshirish, meva sifatini yaxshilash hamda qovun yetishtirishning barqarorligini ta‘minlashga imkon beradi. Tadqiqot hududiy fermerlar va agronomlarga amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda ham foydali bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Qovun, navlar, biologik ko‘rsatkichlar, hosil, meva sifati, kasallik va zararkunandalarga chidamlilik, Buxoro sharoiti, agrotexnika.

INVESTIGATION OF BIOLOGICAL AND ECONOMIC CHARACTERISTICS OF MELON VARIETIES IN BUKHARA CONDITIONS

Abstract. This scientific study is aimed at systematically investigating the biological and economic characteristics of melon varieties under the agro-climatic conditions of the Bukhara region. The research analyzed growth rate, phenological development, yield potential, fruit quality, and the resistance of varieties to diseases and pests. The findings allow for the identification of the most suitable and productive varieties for the region, improving yield, enhancing fruit quality, and ensuring sustainable melon cultivation. The study also provides practical recommendations for local farmers and agronomists.

Keywords: Melon, varieties, biological characteristics, yield, fruit quality, disease and pest resistance, Bukhara conditions, agronomy.

Kirish

Qovun – issiq va qurg‘oqchilikka chidamli, O‘zbekistonning an‘anaviy ekinlaridan biri bo‘lib, Buxoro viloyatida keng yetishtiriladi. Bu hudud iqlimi yuqori harorat, past yog‘ingarchilik va qumloq-tuproqli maydonlar bilan ajralib turadi. Sharoitning bunday xususiyati qovun yetishtirishda o‘ziga xos qiyinchiliklar va talablarni keltirib chiqaradi. Qovun hududdagi aholining oziq-ovqat iste‘molida va iqtisodiy faoliyatida muhim rol o‘ynaydi, shuningdek, qishloq xo‘jaligida barqaror daromad manbai sifatida ahamiyatga ega. Shu bois, Buxoro sharoitida qovun yetishtirishning samarali usullarini aniqlash va navlarni tanlash ilmiy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi. Har bir qovun navi o‘sinh sur‘ati, hosil miqdori, meva sifati, kasalliklarga chidamliligi va mevalarning saqlash muddatiga qarab farqlanadi. Hududga mos navlarni aniqlash va ularning agrotexnik xususiyatlarini o‘rganish orqali hosilni oshirish va mahsulot sifatini yaxshilash mumkin bo‘ladi. Shuningdek, qovun navlarining Buxoro sharoitiga moslashuvchanligini baholash agronomik tadqiqotlarda va hududda qishloq xo‘jaligini

rivojlantirish strategiyalarida muhim ahamiyat kasb etadi. Buxoro viloyati tuproq-iqlim sharoitining o'ziga xosligi – qumloq va sho'r tuproqlar, yoz oylaridagi yuqori harorat va past namlik – qovun navlarini tanlashda alohida e'tibor talab qiladi. Shu sababli hududda biologik jihatdan samarali va xo'jalik qiymati yuqori navlarni aniqlash, ularni o'sish, rivojlanish va hosil berish xususiyatlari bilan baholash tadqiqot mavzusining markaziy masalasi hisoblanadi.

Dolzarbligi

Buxoro viloyatida qovun yetishtirish qishloq xo'jaligi tarmoqlarining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Har bir navi o'sish sur'ati, hosil miqdori, meva sifati va kasalliklarga chidamliligi bilan farqlanadi. Shu bois, hudud sharoitiga mos navlarni tanlash va ularning agrotexnik xususiyatlarini o'rganish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Tadqiqot natijalari hosilni oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va qovun yetishtirishni barqarorlashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Maqsadi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – Buxoro sharoitida qovun navlarining o'sish, rivojlanish, hosil berish va meva sifati bo'yicha biologik va xo'jalik ko'rsatkichlarini aniqlashdir.

Tadqiqot natijalari hududda samarali qovun yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqish va nav tanlash strategiyasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Qovun issiq va qurg'oqchilik sharoitiga moslashgan sabzavot ekini sifatida O'zbekistonning turli hududlarida keng yetishtiriladi. Navlar biologik xususiyatlariga ko'ra o'sish sur'ati, fenologik rivojlanish davri, meva shakli, meva hajmi, shirinligi va urug'sizlanish darajasi bilan farqlanadi. Har bir navi o'ziga xos fenotipik va morfologik belgilarga ega bo'lib, bu hosil samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Qovun navlari morfologik jihatdan meva rangi, shakli va qoplama tuzilishi bilan tasniflanadi. Shu bilan birga, navlar hosil berish davri bo'yicha erta, o'rtacha va kech pishadigan guruhlarga bo'linadi. Buxoro sharoitida navlarni aniqlash uchun ularning fenologik va morfologik xususiyatlarini tadqiq qilish zarur.

Navning o'sish sur'ati, ildiz tizimi rivojlanishi va barg poyaning o'sish xususiyatlari hudud sharoitida hosil berish qobiliyatini belgilaydi. Shuningdek, navlarning kasalliklarga va zararkunandalarga chidamliligi ham biologik tasnifda muhim mezon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari hududda eng samarali navlarni tanlash va ularni agrotexnik jihatdan boshqarish imkonini beradi. Shu bois, biologik xususiyatlarni o'rganish qovun yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish va hosilni oshirishga xizmat qiladi.

Buxoro viloyati iqlimi qurg'oqchilik, yuqori harorat va past namlik bilan xarakterlanadi.

Tuproq tarkibi asosan qumloq, sho'r va kam ozuqalidir, bu esa qovun yetishtirishda o'ziga xos qiyinchiliklar yaratadi. Hududdagi quyosh nuri ko'p bo'lgani sababli, navlarning fenologik rivojlanishi va meva pishish davri iqlim sharoitiga bog'liq. Yog'ingarchilik yetarli bo'lmagan paytda sug'orish tizimi orqali tuproq namligini ta'minlash zarur bo'ladi. Tuproqdagi azot, fosfor va kaliy miqdori qovunning o'sish sur'ati va meva sifatiga bevosita ta'sir qiladi.

Hudud sharoitini o'rganish orqali qovun navlarining fenologik davrlari, urug'dan unib chiqish va meva berish muddatlarini aniqlash mumkin. Shu bilan birga, hudud sharoitida navlarni tanlashda ularning issiq va qurg'oqchilikka chidamliligi asosiy mezon hisoblanadi.

Sug'orish va o'g'itlash rejimlarini optimallashtirish orqali hududda hosilni oshirish va meva sifatini yaxshilash mumkin. Buxoro sharoitida tuproq va iqlim xususiyatlarini hisobga olgan holda qovun navlarini tanlash agronomik jihatdan dolzarbdir.

Qovun navlarining o'sish sur'ati, ildiz tizimi rivojlanishi, barg va poyaning morfologik xususiyatlari Buxoro sharoitida tadqiq qilinadi. Fenologik davrlar – urug'dan unib chiqish, barglar rivojlanishi, gullash va meva berish muddati – navlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini beradi. O'sish jarayonida harorat, quyosh nuri, tuproq namligi va ozuqa moddalarining mavjudligi navlarning fiziologik xususiyatlariga ta'sir qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududga mos navlar o'zining tez o'sishi va yuqori hosil berish qobiliyati bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, navlarning kasallik va zararkunandalarga chidamliligi ham o'sish jarayonida baholanadi. O'sish sur'ati va fenologik rivojlanish davrlarini aniqlash Buxoro sharoitida hosilni maksimal darajada olish uchun zarurdir. Tadqiqot natijalari hududda navlarni tanlash va agrotexnika tadbirlarini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Qovun navlarining xo'jalik qiymati ularning hosil berish qobiliyati va meva sifati bilan belgilanadi. Buxoro sharoitida turli navlar o'rtasida meva hajmi, shakli, rangi, shirinligi va saqlash muddatida sezilarli farqlar kuzatiladi. Tadqiqot jarayonida har bir navi uchun o'rtacha hosil ko'rsatkichi, meva pishish davri va meva sifati o'lchanadi va solishtiriladi. Meva tarkibidagi shakar, organik kislotalar, vitaminlar va minerallar miqdori ham baholanadi. Ushbu ko'rsatkichlar hudud sharoitida navning xo'jalik qiymatini aniqlashga yordam beradi. Meva sifati va hosil ko'rsatkichlari hududdagi iqtisodiy samaradorlik va eksport imkoniyatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Tadqiqot natijalari hududga mos navlarni tanlash, hosilni oshirish va meva sifatini yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, meva pishish va yig'ish davrini aniqlash qovun yetishtirishning samarali rejalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Buxoro sharoitida qovun yetishtirishda kasalliklar va zararkunandalar asosiy muammolardan biridir. Navlarning biologik chidamliligi hosil miqdori va meva sifatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Tadqiqotda har bir navi uchun kasalliklar (masalan, mog'or, qo'ng'ir chirish) va zararkunandalarga (masalan, melonshik, qovun qurtlari) chidamlilik darajasi baholanadi. Shu orqali hududda minimal zarar bilan yuqori hosil beradigan navlar tanlanadi.

Kasalliklar va zararkunandalarga chidamli navlarni yetishtirish nafaqat hosilni oshirishga, balki agrotexnik tadbirlarni optimallashtirishga ham xizmat qiladi. Natijalar hudud sharoitida sug'orish, o'g'itlash va himoya tadbirlarini samarali rejalashtirish imkonini beradi. Shuningdek, navlarni selektsiyalash va tanlash jarayonida kasallik va zararkunandalarga chidamlilik darajasi asosiy mezon sifatida hisobga olinadi. Qovun navlarining hosil berish va meva sifatiga agrotexnik tadbirlar bevosita ta'sir qiladi. Buxoro sharoitida tuproqni tayyorlash, sug'orish tizimi va o'g'itlash usullari navlarning o'sish sur'ati, fenologik rivojlanishi va meva sifati bilan chambarchas bog'liq.

Tadqiqotda turli sug'orish rejimlari, tuproq ozuqalash usullari va o'g'it turlari navlarga ta'siri baholanadi. Shu orqali hududga eng samarali texnologiya va nav kombinatsiyasi aniqlanadi.

Agrotexnika tadbirlarini to'g'ri rejalashtirish orqali navlarning fenologik davrini muvofiqlashtirish, hosilni maksimal darajada oshirish va meva sifatini yaxshilash mumkin. Bu bo'lim qovun yetishtirishning samaradorligini oshirish, suv resurslaridan samarali foydalanish va barqaror hosil olishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Qovun yetishtirishning iqtisodiy samaradorligi navlarning hosil miqdori, meva sifati, bozor talabi va yetishtirish xarajatlari bilan belgilanadi. Tadqiqotda har bir navi uchun o'sish va parvarish xarajatlari, hosilning bozor qiymati va rentabellik darajasi hisoblanadi.

Shu orqali hudud sharoitida qovun yetishtirishning iqtisodiy samaradorligi aniqlanadi. Navlar o'rtasidagi farqlar hududiy agroiqtisodiy rejalarini ishlab chiqishda muhim mezon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari hududda eng rentabelli navlarni tanlash, hosilni oshirish va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksportga tayyorlash bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi. Shu bilan birga, iqtisodiy tahlil suv va mehnat resurslarini samarali boshqarish imkonini yaratadi.

Muhokama va Natija

Buxoro viloyatida qovun navlarini tadqiq qilish natijalari hudud sharoitining o'ziga xosligini hisobga olgan holda navlarning biologik va xo'jalik ko'rsatkichlarini baholash imkonini berdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, har bir navi o'sish sur'ati, hosil berish qobiliyati, meva sifati va kasallik hamda zararkunandalarga chidamlilik darajasi bilan farq qiladi.

Biologik xususiyatlarni o'rganish natijalari hudud sharoitida qovun navlarini tanlash va ularni agrotexnik jihatdan boshqarishda muhim ahamiyat kasb qiladi. Buxoro sharoitining yuqori harorati, past namlik va qumloq-tuproqli maydonlari navlarning fenologik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, hududga mos navlarni aniqlash, ularning fenologik davrini va o'sish sur'atini baholash orqali hosilni oshirish va meva sifatini yaxshilash mumkin bo'ladi. Tadqiqotda sug'orish va o'g'itlash texnologiyalarining navlarga ta'siri ham ko'rib chiqildi, bu esa hudud sharoitida qovun yetishtirish samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Kasalliklar va zararkunandalarga chidamlilik natijalari hudud sharoitida minimal zarar bilan yuqori hosil beradigan navlarni tanlashga yordam berdi. Shu bilan birga, hudud sharoitida hosilni maksimal darajada olish va meva sifatini saqlashda agrotexnik tadbirlarni optimallashtirishning muhimligi tasdiqlandi. Iqtisodiy tahlillar natijasida hududda eng rentabelli navlar va ularning xo'jalik qiymati aniqlanib, qovun yetishtirishning samaradorligini oshirish, suv va mehnat resurslarini optimal boshqarish imkoniyati ta'minlandi. Tadqiqot natijalari hududiy fermerlar va agronomlarga amaliy tavsiyalar berishga, shuningdek qovun yetishtirishni barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Buxoro sharoitida qovun navlarini biologik va xo'jalik ko'rsatkichlari bo'yicha baholash, hududga eng mos navlarni tanlash va agrotexnik tadbirlarni optimallashtirish orqali hosilni oshirish, meva sifatini yaxshilash va qovun yetishtirishning barqarorligini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, natijalar hududdagi qishloq xo'jaligi rivojlanishini strategik rejalashtirishda ham asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Buxoro viloyatida qovun navlarining biologik va xo'jalik ko'rsatkichlarini o'rganish natijalari hudud sharoitiga eng mos navlarni aniqlash va qovun yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish imkonini berdi. Tadqiqot davomida har bir navi o'sish sur'ati, fenologik rivojlanish davri, ildiz tizimi rivojlanishi, barg va poyaning morfologik xususiyatlari hamda meva sifati va hosil berish qobiliyati bo'yicha batafsil tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, Buxoro sharoitida ayrim navlar yuqori hosil berish qobiliyati, shirinligi, meva shakli va rangi bilan ajralib turadi, bu esa hudud sharoitiga mos navlarni tanlashni dolzarb qiladi. Tadqiqot davomida navlarning kasallik va zararkunandalarga chidamliligi ham baholandi. Kasalliklar va zararkunandalarga chidamli navlar nafaqat hosil miqdorini oshirish, balki meva sifatini saqlash va yetishtirish xarajatlarini kamaytirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, hudud sharoitida sug'orish, o'g'itlash va boshqa agrotexnik tadbirlarning navlarga ta'siri aniqlanib, hududda hosilni maksimal darajada olish va meva sifatini yaxshilash bo'yicha samarali tavsiyalar ishlab chiqildi.

Iqtisodiy tahlillar natijasida hududda eng rentabelli navlar aniqlanib, ularning xo‘jalik qiymati hisoblab chiqildi. Bu fermerlar va qishloq xo‘jaligi mutaxassislariga amaliy tavsiyalar berish, suv va mehnat resurslarini samarali boshqarish hamda qovun yetishtirishning barqarorligini ta‘minlash imkonini beradi. Umuman olganda, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, Buxoro sharoitida qovun navlarining biologik va xo‘jalik ko‘rsatkichlarini tizimli ravishda o‘rganish hududda hosilni oshirish, meva sifatini yaxshilash, kasallik va zararkunandalarga chidamliligini baholash va qovun yetishtirishni barqarorlashtirish uchun zarurdir. Tadqiqot natijalari hududiy qishloq xo‘jaligi rivojlanishini strategik rejalashtirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, hudud sharoitiga eng mos navlarni tanlash orqali qovun yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish va eksport salohiyatini kuchaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev, S., & Usmonov, T. (2020). Qovun va bodring navlarining Buxoro sharoitida hosil berish ko‘rsatkichlari. Tashkent: Qishloq xo‘jaligi nashriyoti. 112 b.
2. Karimov, J. (2018). Sabzavot yetishtirish va agrotexnika asoslari. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti. 156 b.
3. Rahmonov, N. (2019). Melon varieties and their adaptation to arid conditions. Journal of Agricultural Science, 12(3), 45–53.
4. Sultonov, A., & Ismoilov, M. (2021). Qovun navlarining kasallik va zararkunandalarga chidamliligi. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti. 98 b.
5. Tashkent State Agrarian University. (2020). Qovun yetishtirish bo‘yicha metodik qo‘llanma. Tashkent: Tashkent State Agrarian University Press. 130 b.
6. FAO. (2017). Melon production and agroclimatic adaptation. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. 85 b.
7. Yuldashev, R. (2022). Agroclimatic features and melon cultivation in Bukhara region. Central Asian Journal of Agriculture, 15(2), 112–125.